

הרב אורי שרקי

עצבות וחודש אדר

מוקדש לעלוי נשמת

דקלה אלואי ז"ל

א. שמחה ועצבות

ישנם מספר מאפיינים לפורים הנראים, במבט ראשון, מוזרים. אחד מהם הוא האופי שבו אנו חוגגים את חג הפורים, הכוונה היא לכך שאנו מרבים בשתיית יין. אמנם, אמרו חכמינו ש"אין שמחה אלא ביי"ן"^[1], לכן בכל המועדים קובעת ההלכה ^[2] שיש לאכול בשר ולשתות יין, אבל לא עד כדי שְכָרוֹת! ואפילו כשיש מצווה גדולה של שתיית יין - מצוות ארבע כוסות בפסח - מציינת הגמרא ^[3] שאי אפשר להגיע על ידי מצווה זו לשכרות, שהרי בין כוס לכוס ישנם אכילה והפסק כדי לדבר בענייני ההגדה; מה שאין כן בפורים שבו "חייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי"^[4]. אם כן - הדברים אינם מובנים: **מהו אותו עניין מיוחד של חג הפורים וה'הגזמה' שבשתיית היין?**

בנוסף לכך, קיימת הלכה הקשורה לפורים שיש קושי להבינה, והיא "משנכנס אדר מרבים בשמחה"^[5]: לכאורה, אם חג הפורים הוא בעל תוכן משמח כל כך מדוע יש צורך לצוות להרבות בשמחה? בדרך כלל אנו נדרשים להרבות בשמחה כשישנה אווירה כללית של עצב, ולמרות הכל עלינו לשמוח. לפי זה ניתן להבין, שכנראה, קיימות בחודש אדר סיבות טובות להיות עצובים, ואף על פי כן אנו נדרשים להתגבר על העצבות השורה בזמן זה ולשמוח, משום שלמרות הכל ישנה סיבה טובה לשמוח, והיא - ההצלה ממוות לחיים. יכולה הייתה, חס ושלום, לבוא כליה לעם היהודי, אך הקב"ה הצילנו, ועל כן ישנה חובה להודות.

עלינו לברר מהן הסיבות הגורמות לעצבות בחודש זה, שלעומתן באה ההלכה וקובעת: "משנכנס אדר מרבין בשמחה".

ניתן לראות זאת גם בהלכה המצווה להשתכר: אדם משתכר כאשר הוא רוצה לשכוח. זאת אומרת שבפורים ישנו דבר מה שאותו אנו רוצים לשכוח כדי שנוכל לשמוח. אם נזכור הכל - לא יהיה מקום לשמחה. נוסף ונאמר שישנה הלכה מקבילה, והיא "משנכנס אב ממעטין בשמחה"^[6]. זהו סימן, שבחודש אב ישנן גם סיבות טובות לשמוח, אבל מכיוון שהחורבן באופן גלוי הוא דבר רע, שבא על ידי צרות רבות, אנחנו ממעטים בשמחה שבצורה טבעית הייתה ראויה למלא את לבנו בחודש אב, כדי שנוכל להתאבל על החורבן. מהי הסיבה לשמחה בחודש אב? על כך נכתב בתהלים ^[7]: "מזמור לאסף, אלהים באו גוים בנחלתך, טמאו את היכל קדשך, שמו את ירושלם לעיים..."; הביטוי 'מזמור לאסף' מלמד שאנו, אכן, שמחים, ושואל המדרש ^[8]: מדוע אין אנו אומרים 'קינה לאסף', שהרי לכאורה היה ראוי לקונן על דברים אלו? אלא שאנחנו שמחים שהקב"ה השליך את חמתו על עצים ואבנים, ולא כילה את חמתו בבשר ודם; אחרת, חס וחלילה, עם ישראל לא היה קיים עוד. זו הסיבה שבגללה יש מקום לשמוח, אבל עם זאת אנחנו נדרשים למעט בשמחה משום שחרב הבית.

ב. בימי אחשוורוש

נחזור לענייננו. בחודש אדר ישנו עניין עצוב ביותר והוא נרמז בתחילת מגילת אסתר במילים: "ויהי בימי אחשוורוש", אומרת הגמרא ^[9]:

"דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה ^[10] כל מקום שנאמר בו... 'ויהי בימי אינו אלא לשון צער'".

אם כן - תמצית מגילת אסתר והטעם הנשאר ממנה הוא רע, זהו זמן צרה.

שמה נשיב על כך, שדברי הגמרא אמורים רק על תחילת המגילה ושהחלק ה'רעי' במגילה הוא רק החלק הראשון, אך סופה של המגילה הוא בטוב - ממשיך הפסוק ואומר: "ויהי בימי אחשוורוש הוא אחשוורוש"^[11] ומפרש שם רש"י: "הוא אחשוורוש" - הוא קָרָשְׁעו מתחילתו ועד סופו". איזה סוף? סופה של המגילה, שם נאמר "וישם המלך אחשוורוש מס"^[12], ואין צורך להסביר מדוע מס הוא דבר רע. יש לשים לב שהעובדה המסכמת את מגילת אסתר היא דווקא המס שהמלך אחשוורוש שם, זהו בדיוק ההמשך של המצב המתואר בתחילתה - "ויהי בימי אחשוורוש" - אין לך כמעט דבר גרוע מזה. **ומהו הדבר הגרוע כל כך שהיה "בימי אחשוורוש"? - המצב שאין לנו מלך מישראל שאנו יכולים לקנות לשנות**

מלכותו, ובמקום זה, אנו מוכרחים למנות לשנותיו של מלך זר - אחשורוש. "בימי אחשורוש" - סימן שהימים, ההיסטוריה, הם של האיש הזה: אחשורוש.

זהו מצב גרוע מאד: גלות ישראל וגלות השכינה. הגמרא במסכת מגילה [13] אומרת שלא תיקנו אמירת ההלל בחג הפורים משלוש סיבות:

א. משום שזהו נס שבחוצה לארץ, ואיך אפשר לשמוח על דבר שאירע בחוץ לארץ?!
ב. בהלל אנו אומרים "הללויה, הללו עבדי ה'" [14], אבל אנחנו עדיין נשארנו עבדי אחשורוש. זאת אומרת, מכיוון שלא הגענו לעצמאות מדינית - אי אפשר לומר את ההלל [15].

ג. קריאת המגילה - זהו ההלל. פירוש הדבר, שהיה ראוי לומר את ההלל במקום קריאת המגילה, אלא שההלל הוא כל כך נסתר עד שאין אפשרות לאומרו, הוא מסתתר מאחורי הסיפור של המגילה [16].

בעצם ישנו כאן ביזיון גדול נוסף: איך באה גאולה זו? - על ידי בחורה טובה מישראל שהוכרחה לזנות עם הגוי - זהו ביזיון. יש לנו גאולה דומה, הפוכה לזו, שהתחרשה בארץ ישראל: מעשה יהודית המפורסם [17], על אותה בחורה יהודייה, שכדי לנצח את הגוי - מציעה לו זנות, אך סופו היה שהרגה אותו ולא זנתה עמו. זאת אומרת: בארץ ישראל מצויה גבורה שלא להימסר בידי הגויים. אבל פֶּרְסֵס הגאולה היא דרך ההתמסרות לגויים.

אם כן, מדוע בכל זאת אנו שמחים? משום שבתיאור הכללי המגילה, בעצם, מספרת לנו שבהתחלה היה גרוע; אחר כך נהיה גרוע מאד; ואז הקב"ה הציל אותנו וחזר להיות רק גרוע; ועל זה שניצלנו מן הגרוע מאד - צריך להודות לה' ולשמוח. לומר הלל - אי אפשר, אבל לשמוח צריך. ברם כדי לשמוח - צריך לשכוח, צריך לשכוח שאתה בגלות. **לכן, תשתה כדי לשכוח שהגאולה באה בצורה כל כך בזויה.**

ג. המסר התמידי של פורים

לכאורה, יש מקום לחגוג את החג הזה בתקופת הגלות בלבד, משום שבכל זמן הגלות ישנה משמעות לחג השייך לתקופת הגלות; אבל לאחר שאיננו עוד עבדי אחשורוש, כשאנחנו מגיעים לעצמאות מדינית, היה נראה, לכאורה, שכבר אין מקום להמשיך ולחגוג את החג.

נגד טענה זו נאמר בסוף מגילת אסתר [18]: "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם".

הנצי"ב מואלוז'ין שואל בפירושו על מגילת אסתר [19] שלכאורה יש כאן כפילות: הרי זרעם של היהודים הנם היהודים עצמם, ואם נאמר שימי הפורים האלו לא יעברו מתוך היהודים, ממילא אתה מבין שזֶכְרָם לא יסוף מזרעם? אלא מסיק הנצי"ב שבאמת אין זו כפילות, ואין הרישא והסיפא בפסוק שווים: "יהודים" הם היהודים, ו"זרעם" זהו ישראל; כלומר, "היהודים" - זהו שמם של בני האבות, בני אברהם, יצחק ויעקב בשעה שהם אצל אומות העולם, שעליהם אומרת הגמרא [20]: "שכל הכופר בעבודה זרה - נקרא יהודי". אבל לנו יש זהות רחבה יותר מאשר "הכופר בעבודה זרה", לנו יש גם זהות לאומית - עם ה'.

הזהות הלאומית שלנו נקראת "ישראל" [21]. היה מקום לחשוב, שימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים כל זמן שיש יהודים, אבל כשכבר יבוא זרעם, כלומר, כשיקום עם ישראל לתחייה, לא יהיה מקום לחגוג חג של ימי הזהות של הגלות. לכן מדגישה המגילה: אתם תמשיכו לעשות את חג הפורים גם אחרי תש"ח, **משום שעל ידי מאורעות הפורים נתגלה מִמֶּד נוסף בהיסטוריה היהודית, שאין לו קשר הכרחי לעֲתוֹת גְלוֹת או לעֲתוֹת גְאוּלָּה: זהו הַמֶּד של נצח ישראל.**

הקיום הנצחי של האומה היהודית עובר דרך כל התקופות - גם דרך תקופות של גלות, וגם דרך תקופות של גאולה. נכון הדבר, שהמֶּד של נצח ישראל מתבלט יותר בהקשר של גלות, אך הוא נכון תמיד. ולכן למרות שאופיו של החג הוא, לכאורה, גלותי צריך להמשיך ולחגוג את החג גם בימי גאולתנו.

הדבר, כנראה, רמוז בדבריו של שמואל הנביא אל המלך שאול:

"יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך... וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם" (שמו"א ט"ו), כג ו-כט).

מה הקשר בין שני החלקים? - דבריו של הנביא הם: שאול, אתה מאסת את דבר ה' ולא הרגת את אגג מלך עמלק, נכשלת כישלון קריטי בתפקידך, ולכן "וימאסך ממלך"; אך עם זאת, המשך העניין הוא שממאורע זה יצא בסופו של

דבר המן האגגי, ולאחר מכן תבא ההצלה של פורים, ועל ידי זה יתגלה נצח ישראל. כלומר: למרות שעשית חטא גדול שעלה לך במחיר המלכות, הקב"ה ישתמש בזה לטובה כדי לגלות את שמו כינצח ישראל. לכן יש עניין לחגוג את חג הפורים, למרות שלכאורה אנחנו בסיטואציה היסטורית שאיננה מתאימה לחג הזה.

ד. שהכל נהיה בדברו

דרך המושג של 'נצח ישראל' מתברר לנו דבר בעל משמעות חשובה מאד: **מתברר שהקב"ה נמצא בכל**. זהו אופיה של המגילה, שהרי מגילת אסתר מסודרת כך ששמו של ה' לא מופיע בה, במפורש, **בשום מקום**; אך הוא המושך בחוטים ונמצא **בכל מקום** במגילה. עניין זה בא ללמד, שביחס לקב"ה אין חלוקת מדרגות, הכל אלוקי. אבל הידיעה שהכל אלוקי עלולה להביא לידי טעות חמורה מאוד במעשים, ולכן אסור להשתמש בידיעה זו במצב של צלילות הדעת. יבוא אדם ויאמר: הכל שווה, הכל בהשוואה אחת, אין הבדל בין טוב לרע, בין טמא לטהור, בין קודש לחול, בין ישראל לעמים, בין המן למרדכי, הכל קדוש! יטענו כלפיו: "כיצד אתה אומר דברים כאלו?! האם שכחת שיש הבדל בין טוב לרע, בין טמא לטהור...?" - ואז הוא יענה - "יש לי אליבי, הייתי שיכור". בשעה שאדם שיכור מותר לו להגיע להבנות כאלו, לראייה כזו.

זה מה שאמרו חכמינו [22]: "כל הנותן עינו בכוסו - כל העולם כולו דומה עליו כמישור". לכן, **כדי שנוכל להגיע להכרה זו; של נוכחות הבורא בכל - ההלכה קבעה שחיבים להשתכר; שאם לא כן, לא נוכל לאמר בפה מלא שהבורא שרוי בכל**.

צריך להבין: אין זה סילוף לאמר שהקב"ה נמצא בכל, ישנו מִקְדָּם מסוים במציאות, שבו, מבחינת הבורא, הכל שווה. הוא מעניק חיות לכל החיים כולם ללא גבול ולכן **מבחינתו - הכל אחד**. בעוד **שמבחינתנו - יש הפרש בין נברא לנברא, בין מצב למצב** [23].

זוהי ידיעה אמתית, אלא שאיננה שימושית בעולם הזה. אנו אומרים פעמיים בכל יום [24]: "שמע ישראל ה' אלהינו, ה' אחד" כלומר - ה' ממש בכל [25]; אבל כשאנו אומרים פסוק זה איננו מסוגלים להתמודד עם המציאות שאומרת את ההפך, ולכן אנחנו מכסים את העיניים. מסוכן לומר זאת, וישנו רק יום אחד שבו ניתן לחוות את הרובד הזה: ה' אחד - אחד ממש, והוא פורים, אבל אז אתה שיכור - ולכן מותר לך לומר זאת.

ה. עד דלא ידע

אנו שותים בפורים כדי להגיע למדרגה עליונה של "עד דלא ידע" [26] - כדי להשוות את כל המציאות לאותה מדרגה. הדעת - מבדילה, כפי שאומר הירושלמי [27]: "אם אין דעה - הבדלה מניין?", כשרוצים לבטל את ההבדלה - צריך לסלק את הדעת. השכרות היא מצב של "לא ידע", גם הידיעות היותר גדולות נקראות: 'לא ידע'. על לוט שהיה שיכור נאמר [28]: "ולא ידע בשכבה ובקומה". משה רבנו, גדול המשיגים בישראל ובעולם, המדַרְגָּה הגבוהה ביותר שאליה הגיע הייתה מצב של 'לא ידע' [29]: "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו", כלומר, בשיאו של המעמד הגיע משה למצב של 'לא ידע'. כאשר הוא מבין, שהגיע למצב זה, הוא שם על פניו מסווה: מסכה של פורים על פניו, הגורמת לא לדעת, כדי שגם בני ישראל 'לא ידעו', ובכך לשתף אותם במידת מה בחוויה שהוא עובר.

לפי זה מובנים דברי המהר"ל מפראג בספרו 'אור חדש' [30] על מגילת אסתר:

"כי ימי הפורים - מפני שהמן היה רוצה לכלות אותם מן העולם, ודבר זה הוא ביטול גופם, ומפני כך - ימי הפורים הם ימי המשתה ושמחה. וזהו הנאות הגוף. וצריך שיהיה השיכרות כל-כך עד שישלך השכל, וכמו שאמרו [31] צריך לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כלומר, כיון שתקנו את ימי הפורים למשתה ושמחה שהוא הנאות הגוף, לכך צריך שיהיו נמשכים לגמרי אחר הנאות הגוף עד שישלך השכל לגמרי. כי הגוף והשכל שני הפכים שאם האחד קם השני נופל. וכל אשר הוא נוטה אחר השכל הוא נגד הנאות גופו. לכך אמרו שם שצריך לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שאז ישלך השכל לגמרי, האדם נעשה גופני לגמרי, ואפילו בין 'ארור המן' ל'ברוך מרדכי' לא ידע... ומפני כך קבעו ימי משתה ושמחה שהוא הנאות הגוף וזהו הפך יום הכפורים כי יום הכפורים מסולק מן הנאות הגוף...".

ו.אין קדושה בפורים

בהמשך לשיטתו שיום הפורים הוא 'יום גופני', כותב המהר"ל ב'תפארת ישראל' [32] שאין קדושה בפורים. שם, בהקשר של דיון היאך זוכים לחיי העולם הבא, מבאר המהר"ל את הסיפור מן הגמרא [33] על רבי חנינא בן תרדיון ורבי יוסי בן קסמא:

"כשחלה ר' יוסי בן קסמא... אמר לו רבי: מה אני לחיי העולם הבא? אמר לו: כלום מעשה בא לידך? אמר לו: מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. אמר לו: אם כן מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי". מסביר המהר"ל:

"והדבר רמז מופלג, כי מעות של פורים אינם עומדים רק לרבוזי אכילה ושתייה ואילו היה היום הזה יום שיש בו קדושה, לא היה הסעודה ענין גשמי לגמרי, שהיה זה לכבוד היום ולמעלת קדושתו. אבל אין ביום הזה קדושה כלל! והאכילה והשתייה דבר גשמי מענין העולם הזה שהוא כולו גשמי. ונתחלף מעות אלו במעות עניים שמעות עניים הפך זה כי העני ידוע שאין לו עולם הזה כלל...".

כלומר נתחלפו מעות שעניין העולם הזה במעות שעניין העולם הבא.

"... ודבר זה רמז שהוא יחליף עוה"ז בעוה"ב ולא יהיה לו חלק כלל בעולם הזה, וכל חלקו שיהיה ראוי לו בעולם הזה שמור לו לעולם הבא. וכמו שהיה באמת לרבי חנינא בן תרדיון הצדיק הקדוש שהיה נשרף וספר תורה עמו ולא היה חלקו בעוה"ז רק הכל שמור לו לעולם הבא. ועל זה אמר: אם כן מחלקך יהא חלקי...".

ראינו אם כן, שהמהר"ל טוען שאין בפורים שום קדושה.

לכאורה קיימת סתירה בין דברי המהר"ל לבין דבריו של מרן הרב קוק בספרו 'עולת ראייה' [34]:

"ידענו מדברי חכמים אמתיים (הכוונה למקובלים) שהארת פורים גדולה למאד וקדושה גדולה מאירה בו בעולם".

כלומר יש קדושה רבה בפורים!

נבדוק ונראה שסתירה זו קיימת רק לכאורה, ונברר שזהו רק עניין של מינוח שונה.

הרב קוק ממשיך שם:

"ונראה שמתוך כך מלמעלה, האדם נשמר אז מכל קלקול, כיון שהוא עסוק בשמחת פורים ואין צריך כל-כך להיות על משמרתו...".

כלומר: במשך כל השנה אדם צריך להיזהר במעשיו, אפילו בדברים הטובים שהוא עלול להגיע מהם לקלקולים, אבל בפורים אין צורך להיזהר כל כך: "רק שלא יעבור חס ושלוש שום דבר מדברי התורה והמצוה - שחס ושלוש אין עבירה מצוה...", כלומר: שום עבירה לא הותרה בפורים. "אבל בדברי הרשות שראוי להשמר מהם בכל הימים, במה שהם מקליפת נגה שקרובה אל הרע..." יש להיזהר שאם תרבה בעניינים שאינם לא קודש ולא טומאה, דהיינו: קליפת נוגה, אֶתָּה עלול ליפול אל הרע. לדוגמא: אין איסור לאכול הרבה, אבל אדם שירגיל עצמו בריבוי אכילה עלול להגיע בסוף לחטא. לכן יש להימנע מלאכול הרבה "קדש עצמך במותר לך" [35], וכן מעט בדיחות מותרת, אך ריבוי ההלצות מוביל לליצנות שמרגילה חס ושלוש לערווה [36].

ממשיך הרב:

"... ביום הקדוש הזה משומרים אנו (אין מה לדאוג) כי נפל אז פחד היהודים על עמי הארץ, ורבים מהם מתיידיים, וכמו כן בכל דור ודור נופל פחד היהודים, מי שהוא יהודי כופר בעבודה זרה ומודה באמונת אל אחד המיוחד ברוך הוא, אשר אפס זולתו, על שורשיהם של עמי הארץ למעלה [37] וייראו לשלוח בו יד לפתות ולהסית חס ושלוש, כי מצוה בעידנא דעסיק בה אגוני מגנא והנה ההארה הנמשכת ביום הקדוש הזה היא ממש מצד קדושת הגוף הישראלי".

המילים האחרונות בדברי הרב תואמות להפליא את דברי המהר"ל. המונח 'קדושת הגוף' הקיים בלשונו של הרב קוק צ"ל אינו קיים בלשונו של המהר"ל, אבל הרעיון אינו זר לו. לכן, כדי לבטאו המהר"ל היה מוכרח לומר אמירה פרדוקסלית: קדושתו של יום הפורים היא בכך שאין בו קדושה, שמשמעותו, שיש בו קדושת הגוף.

p="" style="margin: 0px 5px 10px 10px; padding-right: 10px; font-family: Arial, 'Arial Unicode MS', Helvetica, sans-serif; color: rgb(0, 0, 0); font-size: 14px; font-style: normal; font-

variant: normal; font-weight: normal; letter-spacing: normal; line-height: normal; orphans: auto; text-indent: 0px; text-transform: none; white-space: normal; widows: auto; word-spacing: 0px; -webkit-text-stroke-width: 0px; background-color: rgb(255, 255, 255);

ז. קדושת הגוף

אמנם, עליונה היא קדושת הגוף מקדושת הנשמה, אך אין היא יכולה להתגלות בכל עת, הואיל ויש סכנה שהגוף יחטא. אבל פעם אחת בשנה קדושת הגוף באה לידי ביטוי, אך דווקא בזמן שהאדם שיכור.

הרב ממשיך ומבאר את הקשר שבין עניין זה לדברי חז"ל [38] שחזרו וקיבלו את התורה בימי אחשורוש.

"כי קיימו וקבלו בו את התורה ברצון, מה שהיה מקודם לכן מודעה רבה לאורייתא וזה האונס לא היה כי אם לגופים, כי הנפשות נהנות מאור העליון..."

מעמד נתינת התורה נעשה, כידוע, בכפייה: "שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית" [39]. על מי הייתה הכפייה? על הגוף, כי הנפש באופן טבעי דבקה בה', ורוצה בטוב.

"אמנם כאשר שחה לעפר נפשם והמן הרע רצה לשלוט בגופם, וכאשר היה ה' להם לישועה נפדה גופם מהכוחות הרעים, ולא נמצא בהם רצון כי אם בלב אחד לאביהם שבשמים".

אבל בשעה שהגוף של בני ישראל עומד בסכנת כליה, והם שמים תקוותם בה', אזי גם הגוף מקבל מרצון את תורת ה'. אשר על כן, פורים הוא היסוד לקדושת הגוף, מפני שבאותו הדור נתגלתה קדושתו. לכן, דווקא ביום זה צריך לסלק את השכל, שהוא הכלי לגלות את הקדושה שמעל לטבע, שמעל לגוף. זאת, משום שעניינו של היום **לגלות את קדושת הגוף היהודי בתור שכזה, ודווקא את קדושת הגוף הישראלי עצמו.**

ממשיך הרב:

"...על כן ביום זה לעד הצללים ינוסו ואף כי בכל ימי השנה הוא כעובד עבודה זרה (ענין ברכות לא, ע"ב [40]) מפני שהכח השכלי מסתלק... אבל ביום זה... המצוה אז לבסומי וממשיך אור גדול על ידי זה כמבואר בדברי האריז"ל".

באותו היום, אדרבא, הקדושה היא בשכרות, אז כבר אינו כעובד עבודה זרה. הרב מוסיף שיש לכך השלכה הלכתית: במשך כל השנה "שתוי - אל יתפלל, מכל מקום ביום הזה" [41], מכיוון שזהו חלק מן המצווה ואינו נטרד בכך, מלמדנו הרב חידוש: שיכור רשאי לברך ואף להתפלל מתוך השכרות, כל עוד הוא אינו שיכור גמור [42].

"ובין בדברים, ודעת לנפשך ינעם".

ביום זה מתגלית קדושה מיוחדת: הקדושה של העדר הקדושה.

ח. הסתר אסתר

נעמיק מעט בעניין סיפור המגילה. ישנם הרבה אופנים להתבונן במגילה, אך, בפשטות, ניתן לראות את המגילה כמספרת את העתקת סיפור השכינה מארץ ישראל לאומות העולם. כיצד עברה מלכות ישראל לשכון אצל אומות העולם, דרך דמותה של אסתר המלכה. קריאת המגילה מעלה בעיה: ישנם שני יהודים טובים העמלים לטוב, מרדכי ואסתר, ואילו בסוף הסיפור נאמר: "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים..." [43], והיכן אסתר? המגילה, באלגנטיות, פשוט מוחקת את אסתר והדבר צורם; במיוחד לאור הדגשת גורלו של מרדכי. אסתר, אפוא, פשוט נשארת אצל אחשורוש. סיפור המגילה הוא למעשה גם סיפור הטרגדיה האישית הגדולה של אסתר - שעל שמה קרויה המגילה, היא אבדה ואיננה. והרי אמר לה מרדכי: "אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, ואת ובית אביך - תאבדו" [44].

ומה קרה למעשה? אסתר הלכה אל המלך, התחננה, רווח והצלה עמד ליהודים לא ממקום אחר אלא על ידה, והיא, למרות זאת אבדה... ואמרה "וכאשר אבדתי - אבדתי..." [45] - מזעזע!

יותר מזה: כתוב [46] "ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית" ועל זה אומרים חז"ל [47]: "לבשה מלכות בית אביה". בית אביה הרי הוא בית שאול המלך, כמתואר בייחוסה בתחילת המגילה, כלומר - היא לוקחת את מלכות ישראל ומוסרת אותה לאחשורוש! - זהו מחיר ההצלה מידי המן.

דבר זה מפורש במסכת מגילה [48] ונקרא כפי שהמהר"ל מבאר זאת [49]: "ר' אבא בר עפרון פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא..." - כאשר רצה להסביר את מגילת אסתר - היה מסביר את כל המגילה כהתקיימותו של פסוק אחד בספר ירמיהו [50], שהרעיון הטמון בו הוא שהוליד את כל סיפור המגילה: "ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים, נאום ה'". עילם היא פרס ובירתה - שושן, ככתוב בדניאל [51]: "ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה". ממשיך המהר"ל:

"מלך - זה וּשְׂרִים - זה המן ועשרת בניו. פירש כי גם דבר זה היה סיבה למעשה המגילה כי כאשר גלו ישראל והיו ישראל תחת מלכות מדי - גם ה' יתברך היה עמהם עד שנאמר כי כסא מלכותו היה בעילם כמו שקודם מלכות ישראל היה כסא מלכותו בירושלים - עכשיו נאמר כי כסא מלכותו בעילם אשר שם ישראל"

הקב"ה שוכן עכשיו בשושן הבירה אצל אחשורוש. השכינה בעצם אבודה, כלואה אצל אומות העולם - מזעזע!

ט. שכינתא בגלותא

מדברי חז"ל [52] למדנו שכל מקום שנאמר במגילה "המלך אחשורוש" - הכוונה למלך אחשורוש, וכל מקום שכתוב "המלך" בלבד, הכוונה למלכו של עולם. והרי אין זה פשט הכתוב! אלא הכוונה היא לכך שמלכו של עולם מולך מכאן ואילך דרך המלך אחשורוש. כלומר: השכינה כלואה אצלו. שואל המהר"ל מפראג גם בינר מצווה [53] וגם בינצח ישראל [54] על המושג של ארבע מלכויות; בבל, פרס, יוון ורומא, שדרך כידוע [55] עוברת ההיסטוריה, מדוע אין אנו מונים גם את מלכות ישמעאל שהרי גם מלכות גדולה? והוא עונה כי אנו מונים רק מלכויות שקבלו את כוחן מישראל, מה שאין כן ישמעאל שלא קיבל את כוחו מישראל, לכן לא נמנה בין המלכויות.

איך בכלל עוברת מלוכה למלכות אחרת? - דרך נֶצֶר נקבי של בית המלוכה הקודם. לדוגמא: כיצד אחשורוש מאמץ לו את מלכות בבל? דרך נכדתו של נבוכדנצר מלך בבל, היא וּשְׂתִי. כיצד עברה המלכות מפרס ליוון? אלכסנדר מוקדון כבש את מלכות פרס, והרג את המלך הפרסי האחרון דריווש השלישי, קדומנוס. לאחר מכן הוא לקח לאשה את בְּתוֹ סטטירה. מכאן ואילך נוסדה התרבות ההלניסטית. האחרונה למלוכה ההלניסטית, היורשת של אלכסנדר, הייתה קליאופטרה מלכת מצרים האחרונה. היא נישאה ליוליוס קיסר ואחר כך לאנטוניוס, שליטי רומא. זה היה מובן מאליו בעולם העתיק, שכך מעבירים מלכות למלכות אחרת. וכל הכוח הזה בא מישראל בסופו של דבר. כיצד הגיעה המלוכה לבלב? כיבוש בית המקדש הוא ראיית ערוותה של ציון: "כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה... כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך" [56], כלומר: ביאת המקדש היא כביאת עריות [57].

לפי זה מובן מדוע ישנם מדרשי גאולה מסוימים, כגון 'מדרש זרובבל' ששם נאמר [58] שבזמן הגאולה צריכה להיות אישה שתנהיג את עם ישראל. אישה זו תביא את תמצית הלשד של אומות העולם לישראל מחדש.

היא מתחברת אל המעצמות הגדולות של רומא ומביאה את כוחה לישראל. אילו מעצמות יש ברומא? - רוסיה ואמריקה. לדוגמא: אישה כזו יכולה להיוולד ברוסיה, לגדול באמריקה לשאוב מהם את כוח המלכות בחזרה ולהפוך לראש ממשלה... זהו בעצם המשך סיפור המגילה.

המהר"ל ממשיך שם ואומר: "והכל הוא שלא יניח את ישראל, שאם כך היו כלים בגלותם תחת האומות".

אין לך ארץ בעולם שאליה לא גלו יהודים, אבל הקיום היהודי האינטנסיבי התקיים אך ורק בארצות האסלאם או הנצרות, ולא מחוץ למרחב התרבותי-דתי הזה. היהודים יכלו להתקיים רק במקום שהיה 'קרוב למשפחה' - עשו וישמעאל. אלו הן הארצות שבהן שורה שכינה בזמן גלותם של ישראל. אבל ברגע שאנו יוצאים מאדום ומישמעאל - אנחנו בתוך הגויות ממש והגויות מבלולת, היא בולעת את ישראל. וכך אומר המהר"ל:

"... והכל הוא שלא יניח את ישראל, שאם כך היו כלים בגלותם תחת האומות. רק כי ה' יתברך עמהם והשגחתו עליהם. לכן פסוק זה הוא הבטחה לישראל: 'כי שמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים'

בשביל כי ה' יתברך - השגחתו על ישראל שלא יניח אותם עד אשר מאביד מלך ושרים מהם אשר הם מצירים אותם".

למשל, במראה הסנה משה רבנו רועה את צאן יתרו, ורואה מרחוק את הסנה בוער באש, והסנה איננו אוכל. "ויאמר אסרה נא ואראה את המראה הגדל הזה מדוע לא יבער הסנה..." [59], מה יש לו למשה להבין מקרוב שלא הבין מרחוק? אומר הנצי"ב מואלוז'ין [60] שכשראה משה את הסנה הבין מיד כי הסנה הוא עם ישראל, ואף הבין שהאש הבערת בסנה הן הצרות שהגויים עושים לנו בגלות. אך עדיין דבר אחד הטריד אותו, אם הסנה איננו אוכל, אז ממה ניזונת האש? אם חומר הבעירה של האש איננו הסנה אז דבר אחר מבעיר את האש? את זה הלך לבדוק, "...וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה" [61], ואז משה הבין שמה שנותן כוח לגויים לעשות צרות ליהודים בגלות, זו השכינה ששורה אצלם. מי נתן את הכוח לאומות העולם להצר לישראל? - השכינה. ומדוע השכינה שורה שם? - משום שכל מקום שיש בו ששים ריבוא של ישראל - שכינה שורה שם [62]. אולי, משום כך משה ביקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם [63].

י. ממקום אחר

אפשר להבין זאת גם מן האזהרה שמוזהר מרדכי את אסתר: "אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים" [64] - מצוין, הנה יעמוד רווח ותהיה הצלה! מדוע הוא 'נלחץ' שדווקא אסתר תעשה זאת? - הבעיה היא שאז יעמדו הרווח וההצלה "ממקום אחר". 'מקום' הוא כנוי לקב"ה [65]. לפי זה, צריך להבין: "מקום אחר" זהו **הצד האחר של הקב"ה**, מה שרגילים לכנות ה'סיטרא אחרא' [66]. כלומר, מרדכי אומר לאסתר: או שאת הולכת למלך או שההצלה תבוא בדרך אחרת, וזה עלול 'לעלות' בשואה איומה.

אסתר אומרת: אני מסכימה להיות זו שעל ידה תבוא ההצלה, אך אינני יכולה לפעול לבדי: "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים... ובכן אבוא אל המלך" [67]. זאת אומרת - **אם יש אחדות בתוך האומה ניתן למנוע את השואה**. כלומר: אחד הדברים שמגילת אסתר באה ללמדנו הוא, שישנן סיטואציות היסטוריות שבהן עמלק יכול להרע אבל אין הכרח שהוא יפגע. השואה היא אפשרית אבל לא הכרחית - כי ניתן למונעה. מתי השואה אפשרית? - כל פעם שגאולה מתחילה ועדיין לא נגמרה: למשל - יוצאים ממצרים, אך טרם הגיעו להר סיני - אז יכול לבוא עמלק; בימי זרובבל התחילו לבנות את המקדש אבל לא כולם עדיין שבו - ואז באו ימי אחשוורוש שבהם עמלק יכול לנסות לפגוע; כמו כן - הצהרת בלפור ניתנת אבל עדיין אין מדינת ישראל - זה הזמן שבו עמלק יכול לפגוע. פגיעת עמלק ניתנת למניעה אם יש אחדות בתוך העם היהודי. לכן אמרה התורה: "זכור את אשר עשה לך עמלק" [68], "זכור" כי אם תשכח, אז כאשר הוא יבוא לא תדע כיצד להתמודד אִתּוֹ. זכור איך הוא בא: "אשר קרץ בדרך". "בדרך" - בטרם תגיע אל מטרתך, זהו הזמן שבו הוא יכול לפגוע בך.

ניתן לומר שתהליך שיבת ציון הוא הכרח היסטורי שאינו ניתן לביטול כי הקב"ה הבטיח. אבל תופעות הלוואי המתלוות לשיבת ציון - האפשרות של שואה, אינן הכרח היסטורי; אלא זו אפשרות שניתנת למניעה, על ידי שותפות האומה במסירות הנפש של אסתר.

לסיום, נוסיף - את דבריו של הרב ברויאר בספרו 'פרקי מועדות' [69]: סיפור המגילה 'מסודר' היטב: הקב"ה דאג שמרדכי ישב בשער המלך; הוא סידר כך שאסתר תילקח כמלכה; שמרדכי יהיה בדיוק האיש הנכון במקום הנכון כדי לגלות את מזימת בגתן ותרש, ושפעולתו תירשם בספר דברי הימים למלך; ה' גרם לכך שבדיוק אז המלך ישכח זאת כך שהידיעה תצא בזמן הראוי - הכל יצא מתוזמן, מלבד 'טעות' אחת: שהמלך לא קרא לאסתר שלושים יום. לכאורה אין הדבר מסתדר, לכאורה הקב"ה 'שכח' פה פרט. הלא הוא יכל 'לסדר' שיהיה המלך בדידות עם אסתר באותה השעה? - מדוע נדרש שתהסס ללכת אל המלך. אלא שזהו כנראה אחד היסודות של הגאולה: הקב"ה מסדר את הכל מלבד דבר אחד: מסירות הנפש של הנגאל. תמיד נדרשת החלטה של מסירות נפש כדי שכל המערכות שהונחו על ידי הבורא תפעלנה בגאולת ישראל. זה מה שאומרת אסתר: "לך, כנוס את כל היהודים" [70] - לפני שמישהו אחר יכנוס אותנו בעל כורחנו, בדרך הקשה. **אחדות האומה היא שמצילה ומושיעה**.